

• NAŠI ŽAPISKI •

SOCIALNA REVİJA

Izhajajo enkrat na mesec. — Naročnina za vse leto K 2-80, za pol ali četrť leta razmerno.

Posamični zvezki 24 h.

Rokopise in naročnino sprejema uredništvo in upravništvo »Naši zapiski« v Ljubljani.

Leto I.

Ljubljana, meseca februarja 1903.

Štev. 8.

A. D. :

Stari ali novi program?

III.

O internacionalizmu, o slovanski vzajemnosti, o izobrazbi samega sebe, o socializmu sploh, o posameznih točkah iz socializma posebej, o političnih in kulturnih razmerah na Slovenskem in o vseh možnih „perečih“ vprašanjih smo v časih bivanja na vseučilišču razpravljali in si čistili pojme. Dovolj prepornih točk, spornih nazorov, o katerih smo mislili, da smo jih že davno dognali, da so nam nedvomljiva istina.

Toda motili smo se.

In ni čuda! Internacionalizem nam je bil negacija nacionalizma: narodnost smo zamenjavali z narodnostnim šovinizmom, mednarodnost z breznarodnostjo. Slovanska vzajemnost nam je bila nekaj veličastnega, svetega, česar se objestna kritika ni smela dotakniti. Ko smo pa natančneje, realneje si hoteli predstaviti to svetinjo, konkretno si jo predočiti, nam je padel ta — fantóm. Sanjali smo o velikih činih, svetobornih dejanjih, ki jih nekoč doprinesemo za narod slovenski, ki z njimi reformiramo, prerodimo in rešimo ta narod; in če ne že sami, priskočijo nam na pomoč mili slovanski bratje. Prepričani smo bili, da, kakor smo se navduševali samo z velikimi besedami, z velikimi zgledi — v besedah, tako taiste izvršimo samo z velikimi čini in se ovekovečimo. Isto smo videli pozneje pri socializmu, s katerim smo regulirali svoj narodnostni radikalizem. Tako smo se zaleteli iz negacije mednarodnosti zopet skoro v negacijo narodnosti . . .

Vzrok laviranja, ekstremnosti?

Hoteli smo biti veliki, merodajni, slavni, večno zapisani v knjigah življenja. In ne z vztrajnim, neodoljivim delom, ampak hipoma, z enim samim dejanjem smo hoteli to doseči. Kakor mladočehi za svojega najbujnejšega radikalizma: rye nebo nie! Gesla smo poznali, sijajna gesla, katera so nam vid jemala: zaradi tega sijaja pa nismo videli poti, po kateri bi se bili približali svojim fantastičnim ciljem.

In ta pot — katera bi bila?

Pot drobnega, detajlnega dela.

Novo sicer ni to sredstvo, a priznано pri nas ni in dolgo še ne bo, ker se mora dotičnik, ki ga hoče izvajati praktično, odpovedati nebrojnim iluzijam, zadovoljiti z mnogo skromnejšimi ideali. Po čudni sodbi naše javnosti bi dotičnika morali imenovati vsaj brezidealnega človeka. če že ne kar izdajalca mile domovine.

N. pr. slovanska vzajemnost! Kaj ti pomagajo vse tiste junaške fraze, bratovske solze, vzajemno pridušanje o nerazrušljivi zvestobi v parlamentih i. t. d., ko vendar vemo, da ravno v politiki ne eksistira slovanska vzajemnost, narobe, da jo politika onemogočuje? Videli pa smo drugačno vzajemnost, o kateri so vedeli samo posamezniki, ki so jo dejanski izvrševali in uživali. In ta skromna, takorekoč skrita, navidezno neznatna vzajemnost je obrodila več sadu in ostane večnejša, nego vsa tista širokoustna vzajemna laž v politiki.

Ali pa socializem, žensko vprašanje, delavsko vprašanje! Odkritosrčno rečeno — kadarkoli zagledam knjigo z naslovom „Lösung der socialen Frage“ ali podobnim, se moram pomilovalno nasmehnuti taki — naivnosti. Kakor da se socializem tako razreši kot se je razrešil gordiški voz z enim mahljejem! Socializem v svojem bistvu je večer; njegova oblika se izpreminja. Obliko lahko predrugečiš; če pa hočeš imeti bistvo drugačno, morali bi se izpremeniti ljudje. Iz ljudi bi nastal potem nov svet. Torej delaj človek sam pri sebi, v najožjem svojem delokrogu, ne pa z mnogo obetajočimi, zato praznimi besedami. Glej žensko vprašanje! Poznam jih mnogo, ki so strmeli, ko so čuli, da se za rešitev ženskega vprašanja najpreje in najuspešneje deluje doma v rodbini, družini. Kaj to pomeni, če si v javnosti tako zavzet za emancipacijo žensk, ko pa doma o vsaki priliki daš čutiti hišini, dekli, da — služi...! In delavcem vcepljaš doma čutstvo moreče odvisnosti od tvoje milosti — zunaj pa govoriš o krščanski ljubezni do bližnjega, poudarjaš, kako skrbiš za svoje

delavce, da imajo dela vse leto — da se tebi množi premoženje z njihovim trudom . . .

Ali pa pri političnih zadevah! Avgur pri avgurju tiči, jasnosti v teh zadevah pa od nikoder ni. In kaj se pri nas vse smatra za politične zadeve? Visoka politika, strankarstvo — samo o tem ne zine noben politik besede, kar bi volilea res zanimalo in mu koristilo.

Ne morem si kaj, da ne bi tu citiral Hrvatske Misli (I. 543/4. Čega narodu treba), katera pripoveduje, kaj je doživel tudi od oficialno slovenskih žurnalov pohvaljeni — in zaslužil je hvalo od najboljši strani! — bivši zagrebški rektor dr. Fran Vrbanić na shodu svojih volilcev v predgradskem kotarju:

„Dr. Vrbanić opisao je u svom govoru rad¹ svoj i rad svojih prijatelja u saboru u opće, zatim spomenuo svoju akciju protiv pomadžarivanju hrvatskoga domobranstva i svoju djelatnost u regnikolarnoj deputaciji a onda zamolio izbornike neka mu kažu² svoje želje, potrebe i nujenje a on da će rado koliko bude mogao na njihova pitanja³ odgovarati i za njihove se potrebe zauzeti. Pak šta su pitali i o čemu su se tužili ti zagorski Hrvati, poznati sa svoje čisto hrvatske i patriotičke svijesti? Jedan se je tužio na zamršeni i po narod osobito nesnosni veterinarski postupak kod izvoza svinja, na strogost, kojom se kod konstatiranja zaraze⁴ postupa i na dugo trajanje kontumacia; time da se narodu teška materijalna šteta⁵ nanosi. Drugi se tužio na uredbu marvinskih putnica, koje treba da za svaki sajam budu na pose potvrđene, na što se poradi udaljenosti pojedinih mjesta sva sila vremena izgubi. Treći je htio da bude broj sajмова povećan s obzirom na to, što se to u susjednom kotaru dogodilo. Četvrti, da se neka cesta sagradi, koja da je za narod i za promet od prijeko nužde. Peti (a to je zanimljivo i značajno) tužio se na nečovječne upravo kamate,⁶ što ih traže⁷ pojedine štedione⁸ u provinciji i predložio, ne bi li se možda zakonom dala mjera kamatna na stanoviti minimum ograničiti. Šesti i sedmi htjeli su, da se informiraju o pobiranju poreza⁹ na vino osobito o tom, da li je prosta od poreza ona količina, koju producenat za vlastitu porabu treba, veleći, da oblasti pri tom vrlo nejednako i nesustavno postupaju. I tako je to išlo dalje . . .“

Ali ni to najboljši dokaz, kakšnega delovanja si ljudstvo želi, kakšno delo je — drobno delo?

¹ Delovanje, ² povedo, ³ vprašanja, ⁴ kužna bolezen, ⁵ škoda, ⁶ obresti, ⁷ iščejo, jemljejo, ⁸ hranilnice, ⁹ davek.

Še drug interesanten slučaj — katoliško-narodna stranka, njen program z drugega katoliškega shoda in poročilo o prvem shodu slovenskih nepolitičnih društev. Koliko je tu nagomiljenega materiala za socialno delo, koliko načrtov za drobno delo! Če primerjaš dandanes politične stranke na Slovenskem, moraš priznati, da je izmed gospodujočih strank razmerno najboljše klerikalna uvidela, kako požene najgloblje korenine med ljudstvom, spoznala, da je za to osobito treba drobnega socialnega dela. Odtod njeni uspehi. Vsled tega je pa tudi jasno, da je ne premagajo prazne, če še tako velike besede, ampak da se ji je treba z enakim orožjem po robu postaviti.* V ta namen pa drugega ni treba nego sprožiti, premakniti tisti kamen, kateri nas doslej kot navidezno nepremakljiv ovira, in kamen se bo valil sam od sebe vedno dalje, gaz za njim bo čim dalje prostornejša.

Abditus:

Bebel in Jaurès.

Delo, ki ga je pričel Lassalle in ki sta ga utemeljila v celoti Marks in Engels, je bilo uspešno in je povedlo človeštvo že velik kos pota do spoznavanja samega sebe. Socialni demokratje so danes edini oznanjevalci ljudskih čustev, njegovega življenja in volje. Nikak nauk ni mogel, in naj je prišel od kjerkoli, zavrniti človeških želj po brezskrbnem, lepem življenju. Vsakršne ljudske smotre družijo šele socializem v soglasje in omogoči sodelovanje vseh ljudi tako, da pri tem ne izključuje niti človeškega najmogočnejšega pojava, egoizma. Lahko trdimo, da socializem ne vpliva slučajno na vse človeško dejanje in nehanje: na njegovo mišljenje, razumevanje povestnice, proizvodjanje koristnih dober, literaturo, umetnost — držeč se načela, da je delavstvo, to je koristni proizvajalec edini, najmočnejši vršitelj bodoče kulture in bodočega življenja. To so zadnjič dokazali svetovni dogodki: Bebljev govor v nemškem — v Kruppovi aferi — in Jaurèsov v francoskem parlamentu zoper misel maščevanja in o svetovnem miru. Gotovo si je narodno-šovinistiška,

* Tako je! Klerikalno delo se ne sme smešiti, temveč pobijati z enakim kladivom!

verska i. t. d. ideja osvojila in vzgojila talente, toda vendar ima danes svetovna socialna demokracija izborna razvite talente, ki so za zgodovino velikega pomena, ne samo zaradi tega, ker ti duhovi povprečno daleč nadkriljujejo meščanske politike, nego tudi zaradi tega, ker je socialna demokracija postala po svojih inteligentnih zastopnikih splošni tolmač ljudstva tedaj, ko se bogato in revno meščanstvo omejuje le na posamične stanove, kraje i. t. d., pozabljač ljudskih mas in ljudskega, potem tisočletne kulture pridobljenega in prirojenega razrednega zajema.

V svojem govoru je Bebel zanikal, da bi naravni, prosti razvoj države ovirali ostanki starega sveta, in naglašal, da je nasilstvo omejevati svobodo želja in smotrov ljudstva po izrastkih barbarizma in ponavljajočega se atavizma, ta ljudski razvoj po spoznavanju samega sebe le podkrepljuje in razvema in da pomenjajo govori s tronov, pozabljač na svoj pravi delokrog, simbolizem, 100.000 novih protestov proti vmešavanju fevdalne krone v razredni boj kapitala in dela ter dela in kapitala, — drugi socialni demokrat, podpredsednik francoske zbornice Jean Jaurès, pa je propovedoval o svetovnem miru ter nazival misel maščevalnosti naroda nad narodom kot absurdno. Svetovni mir na svojem koncu pomenja glavno pridobitev velike revolucije. Jaurès je rekel tudi:

„Celo francoska revolucija je hotela splošni mir ter se ji je studila vojna. Ona je morala pričeti vojno, ker je bila vsled svoje slabosti prisiljena k njej. Danes je splošni mir v Evropi znamenje in nasledek revolucije. Zanašam se na trajen mir. Gotovo je Francija v boleznem položaju. Bila je oškodovana, kar pomenja kratitev pravice. Mi ne bomo nikdar izvrševali nasilstva nad pravico. Toda edino sredstvo za končno rešitev je mir, naslantajoč se na splošno in enakočasno razoroženje. Samo tako bosta zadobili Elzacija-Lotaringija razširjeno domovino. V prejšnjih vojnah in celo v oni leta 1870—1871. je Francija zadostno dokazala svoje junaštvo in nam zapustila zadostno dedščino v slavi, tako da danes brez obžalovanja lahko položimo grozno knjigo vojn na stran.“

„Mi vsi smo branitelji republike“, je rekel Jaurès, „Gambetta, Ferry, Spuller, Ribot, nas vse so obrekovali sinovi emigrantov. V naši zgodovini ste besedi protirevolucija in obrekovanje vedno pomenili isto.“

To so v resnici pogumne besede iz dežele Francozov, kjer so privrženci Rima in papežtva vsak hip naglašali, da se mo-

rajo Francozi maščevati nad Nemci. To maščevanje je imelo svoj vzrok v vojni leta 1870—1871. vsled Bismarckove politike železa in krvi. Francozi so izkrvaveli na bojišču pred Sedanom. Milijarde je plačal francoski narod za vojno odškodnino nemškemu sosedu. Deželi Elzacija-Lotaringija ste postali za Francijo druga Beneška in Lombardija, za kazen, ker je njih cesar Napoleon III. brezobzirno zahteval vojno, da se ubrani z bojnim slavljem domačih rdečih nezadovoljnih. Ta Louis Napoleon se je povzpел pótém hinavščine na carski prestol svojega naroda; a strmoglavilo ga je ljudstvo, ki se je pred vojno po Parizu navduševalo za militaristiško klanje, kakor to opisuje genialni Zola na koncu svoje „Mane“, s klici: „V Berolin, v Berolin, v Berolin!“ Tisoče Francozov in Nemcev je ostalo na bojiščih. Proletariat obeh narodov pa je nasprotoval vojni. Liebknecht in Bebel in vsi drugi so postali zaraditega narodne izdajice, prav tako kakor francoski socialisti.

Pariz se je uprl gosposkemu Versaillesu. Preustrojil se je v komuno. „Misel na sedaj sledeče prelivanje krvi me je napolnila z bolestjo,“ je rekel pozneje v preiskovanju komune o 4. septembru 1871. Jules Faure, „v Parizu vsi delavci, poštenci, častni možje, ves narod — v Versaillesu meščanstvo, monarhisti, klečeplazci in duhovniki.“ Še enkrat je v končni štiridnevni bitki zmagal kapital — sedaj proti svojemu nekdanjemu zavezniku v veliki revoluciji. V cerkvah, zidanih v čast miroljubnega Nazarenca, in po ulicah so poklali tisoče komunardov. Sedan se je obnovil v Parizu. To klanje je bilo zakonito, opravičeval se je pozneje glavar Versaillesa, Tiers. — To je bil razredni boj za domovino!

Komuna ni bila socialističko delo; dasi so socialisti pridno pomagali. Peter Lavrov, najidealnejši ruski socialisti z sedemdesetih let, je uredil komuni šolstvo. Vpričo junaške smrti pariške komune je dejal takrat sedaj stari Bebel v nemškem državnem zboru: „Bodite trdno prepričani, ves evropski proletariat in vse karkoli še čuti za svobodo in nezavisnost, gleda danes v Pariz. In če je sedaj Pariz ponižan, vedite, da je bila to le majhna bitka na straži in da nas glavno delo v Evropi še čaka; zakaj preden bo minulo nekaj desetletij, se bo odzval klic pariškega proletariata: Boj palačam, mir kočam, smrt revščini in lenobi, — kot bojni klic vsega evropskega proletariata.“

Sedaj po 32 letih se oglašata še vedno isti Bebel in njegov mlajši francoski sodrug Jaurès z istimi načeli, kažoč na ljudstvo, ki

je vzprejelo te ideje, oznanjevane v znamenju revolucije, kot tolmač, za svetovni mir. Revolucija hoče mir, protirevolucija kri!

Bebljev govor je čital ves svet, pazno in napeto, v Parizu je ljudstvo pokupilo tisoče izvodov Jaurèsovega govora. Pod utiskom tega govora je dejal francoski vojni minister: „Razumem obtožbe socialistov proti militarizmu, ki nalaga ljudstvu veliko breme. To breme pa naj olajšuje dveletna vojaška služba.“

Kakor je nedavno sedel socialist Millerand v francoskem ministrstvu poleg krutega morileca komunardov, Galiffeta, kažoč s tem, da nečejo žrtvovati republike rimskemu klerikalizmu v znamenju bratstva vseh ljudi, tako je tudi Jaurès sedaj govoril o odpuščenju in Bebel je kritiziral ostanek starega cestnega viteštva, živečega v železju in ob prelivanju ljudske krvi.

Socialna demokracija, ki izvaja vse to, pač ne more nikdar slediti rimskemu krščanstvu, nego le razrednemu boju, v katerem pomenja zmaga proletariata, odstranitev politične moči, izvršujoč praktično načelo svobode, enakosti in bratstva.

Dmitár Mihić:

Današnja religija in naloga socializma.*

Religija je globoko v človeku ukoreninjen čut, ostanek starega svetovnega naziranja, predhodnica novejšega modroslovja, ki ne izgine še tako kmalo s površja, pač pa se bo morala prilagoditi nastalim razmeram. Religijo imenujemo vero v bistvo neke nadnaravne moči, od katere izhaja vse, ki se pa z dejstvi ne dá dokazati. Napačna in smela je trditev, da bi bil Kristus ustanovil krščanstvo tako, kakor se propoveduje danes: dokazano je pa, da on svojim naukom ni dal nikakršne supranaturalistiške barve. Kristusov nauk je bil prešinjen z idejami socializma; bil je evangelij siromakov.

Rekel sem, da religija ne izgine še tako kmalo s površja. Ne; sploh je nezmislno pobijati bistva vsake religije ter zagovarjati mnenje, da naj socializem isto zanika.

* Po Soz. Monatshefte 1902, 8, Paul Göhre: Christentum und materialistische Geschichtsauffassung.

Nemški bogoslovci in pripadnik socialne demokracije, Pavel Göhre, pravi o tem: „Religija je globoko utemeljena v razpoloženju mnogih ljudi, je potreba za iste in ravno vsled tega neporušna.“

Tega dejstva ne morejo zanikati niti najekstremnejši materialisti in je našlo deloma priznanje tudi že v socialni demokraciji.

Mnogo je še socialistov, ki menijo, da socializem ima pobijati religijo ali pa jo sploh zanikati. Toda socializem nima naloge odpraviti religijo, nego namen njegov je, isto notranje izobraziti, spopolniti, privedi do prvotnosti, pridobiti ji veljave in praktične vrednosti.

Socializem ima na polju religije trojno nalogo.

Prva je: pridobiti verski strpljivosti splošno priznanje.

Dočim je danes v vseh modernih državah v verskem oziru vsakomur po zakonu zajamčena svoboda, vrši se ista v resničnem življenju povsem drugače. Če premotrimo stališča raznih strank, opazamo, da je zapisala vsaka posamična strpljivost ali toleranco na svojo zastavo. V resnici pa bi ne mogel razkolnik v zboru katoliške stranke, ali pa klerikalec ali konservativec pri liberalcih nikdar svobodno govoriti, ali da bi se mu vsaj prosta beseda ne kratila.

Politično, versko hinavstvo in diplomatična zvitost stojita danes na mestu strpljivosti. Strpljivost, verska in narodna, se razglaša povsod, v resnici pa je to le prava anarhistična nestrpljivost.

Socialna demokracija je spoznala tu in proglasila religijo za zasebno zadevo posameznikovo. K socialni demokraciji ima vsakdo pristop, čigar načela ne nasprotujejo osnovnim zahtevam socializma. Katoličan in protestant imata prav tako prost vstop v njo kakor ateist ali pa razkolnik.

Harmonično združenje vseh individij v tako celoto, da bo posameznik koristil celokupnosti, in bo vsled tega vladala v družbi popolna strpljivost. To je prva naloga socializma.

Socialna demokracija bo že s tem, ko raste njena moč od dné do dné, že po svoje privedla strpljivost do veljave in jo uresničila.

Druga, še važnejša naloga socializma je: odprava religije množtva (Massenreligion), komisne in prisilne religije.

Religija je osebna in vsled tega najintimnejše čustvo posameznikovo. Ona ne trpi nobenega usiljivega razprodajanja.

Kakor je resnično, da se je vera Indijancev v mnogih točkah ujemala s staro mozaično, pa tudi krščansko oficielno religijo, še preden je posvetil med nje žarek katoličanstva, tako resnično je tudi, da je krščanstvo obstajalo že preje, preden je nastala cerkev, in da Kristus ni vedel in ni hotel vedeti ničesar o vseh teh sredstvih, s katerimi cerkev usiljuje danes religijo.

Vodni krst otrok, izpoved, obhajilo, cerkveno poročenje i. t. d. i. t. d. Jezus ni poznal. Te naprave so se šele uvedle v srednjem veku, ko je prišlo duhovenstvo do absolutne moči.

S torturo in inkvizicijo je usiljeval krščansko religijo posebno srednji vek.

Svoboda se je morala umekniti sili: prisilna religija je zmagała. Zvezdoslovje, zemljepisje, modroslovje in bogoslovje, pravna znanost in umetnost, zgodovina, prirodoslovje i. t. d. vse je prevečala prisilna religija, vse je postalo nje pastorka.

V imenu križa se je kratila osebna prostost, mejila in prikrajala znanost in umetnost.

Od tedaj pa do danes se oni, ki si nadevajo predpravice zaščitnikov te uredbe, religije, niso niti najmanje emancipirali teh nazorov.

Religija ni napredovala.

Naloga socializma je, dati posamezniku popolno individualno svobodo v njegovem svetovnem naziranju. Religija je najvišje moralično čustvo človekovo, ki sploh izključuje vsako kupčijo z njo.

Vsled tega mora socializem delovati, da se odpravi prisilna in komisna religija množic.

Religijo moramo dati na svoje mesto.

Težko je določiti meje religiji, vendar pa z gotovostjo lahko rečem, da jo človek s samostojnim naziranjem (in naj si ga je pridobil z njeno pomočjo ali pa brez nje) v navadnem življenju prav lahko pogreša. Seveda nastopi v tem slučaju njegovo individualno prepričanje namesto religije, to je po njegovi razsodnosti sestavljeno svetovno naziranje.

Religija je postala v srednjem veku to, kar je sedaj. Religija se smatra danes kot prva in najmerodajnejša inštanca v vseh prepornih točkah vseh strok.

Tudi tukaj se je vzpela socialna demokracija do tega, da zahteva ločitev cerkve od države. In to je tretja naloga socialističnega demokratizma.

V tem, ko se bojuje socialna demokracija proti vsem načinom prisilne religije in cerkveno pokvarjenim državam, uresničuje svoje načrte, zagotavlja posamezniku popolno osebno svobodo, odteguje nasprotnim tendencam zadnja in tudi najtrdnejša tla.

Naj se ugovarja temu še tako trdovratno, uresničuje se vendar ta smoter.

Razmere se izpreminjajo kolikor že neodvisno od človeške volje, to pa le tako dolgo, dokler se človek ne zmeni zanje.

Resumé naloge socializma z ozirom na religijo je tedaj, njej odvzeti značaj prisilnosti in jo uvesti izključno le kot popolnoma individualen nazor, ki se razvije polagoma v modroslovje.

◦ PREGLED ◦

Domača politika na Slovenskem se guglje v malomeščanski maniri. Kakor po vsej srednji Evropi, tako napreduje klerikalizem tudi pri nas. Boj med liberalizmom in klerikalizmom se zrcali v nizkem blatenju. To malomeščansko psovaje je sploh vsa politika na Slovenskem. Klerikaleci so si poleg prirojene podlosti pridobili še versko hinavščino in je boj z njimi umazan ter surov. Nikjer na svetu menda ni klerikalizem tako podel, policajen in hinavski, kakor na Slovenskem. Poslužujoč se vsakega sredstva zastruplja vse javno in zasebno življenje. Katoliški duhovnik na Slovenskem je danes zelo vdan nizkim čutom človeškim, katere razširja med ljudstvom. Na Slovenskem se približuje čas, ko bode svobodomislecem sila, združiti se v boju proti reakciji. Interesi proletariata so v boju proti klerikalizmu drugačni, kakor pa oni meščanstva. Toda tukaj, kjer je treba ugnati klerikalizem kot odločilen faktor, so naloge in interesi skupni. Odločilni razredni boj se pa pričena tam, kjer postaja meščanstvo reakcionarno, zatajivši svoje nekdanje principe.

Javno življenje. Socialistiško gibanje. Da nedavno sklenjena avstrijsko-ogrška pogodba ne ustreza pričakovanju avstrijskih narodov, menda ni treba posebej naglašati. Ministrski predsednik Koerber je imel svoje dni junaške govore proti izkoriščanju Ogrske, tako da se je na zadnjem kongresu avstrijske socialne demokracije celo stari Bebel veselil teh bojevitih Koerberjevih govorov. Sedaj piše znani socialist Rihard Calwer v listu „Socialistische Monatshefte“ o avstrijsko-ogrski pogodbi, da v bistvu hoče zavleči odločitev gospodarskih nasprotstev obeh držav. Colninska zveza je taka kot prejšnja. Najvažnejši je skupni novi colninski tarif, ki obseza najvišje in najnižje colnine za poljske pridelke. Colninski postavki so se znatno zvišali. Od 1. marca nadalje bodo v prometu le bankovci avstrijsko-ogrške banke. — Vojaška predloga bo v avstrijskem parlamentu prodrla brez

večjih težav. Militarizem zahteva novih žrtev. A nikogar ni, ki bi se mu uprl. Socialist Schummeier je stavil predlog proti predlogi, ki pa je dobil le 10 glasov. Zanj so glasovali le socialni demokratje. Tu se je jasno pokazalo, da nobeni meščanski stranki ni resen boj proti največjemu sovražniku človeške kulture: militarizmu. Vsi zahtevajo reforme, zmanjšanje izdatkov, poudarjajo narodni moment, kadar pa pride čas, da bi morali zagovarjati svoje zahteve, se poskrijejo. To je komedija in na tej bolezni hira avstrijski privilegirani parlament. Hinavščina in komedija sta glavna nagiba vse avstrijske politike. — Novi tiskovni zakon bo v parlamentu prodril, ker sedanji ne zadošča več zahtevam časa. V vladnem načrtu pa še vedno mrgoli Metterniehovih policijskih nakan. Predmarčni duh, ki ga ne more pozabiti avstrijska birokracija.

Anglija nikakor ni zadovoljna s pridobljeno Južno Afriko. Kljub vsemu borznemu počenjanju v vrednosti rudnikov so se izjalovila vsa upanja na hitri preobrat. V rudnikih je nastalo vprašanje, ali se naj opravlja delo v njih po dražjih belih delavcih ali cenejših črnih. Farmi so zapuščeni in uničeni. Dolgo bo še trajalo, preden bodo farmerji postali krepki odjemalci industrijskega blaga. Angleška vlada poizkuša z velikimi državnimi pomočnimi akcijami ter naseljuje trumoma nove evropske kmete. Tolazijo se Angleži s tem, da se bo letos izvažalo več blaga nego lani. — Na Francoskem se obnavlja Dreyfusova afera. Monarhisti in nacionalci skušajo priti napredujočim socialistom s tem do živega in trde, da so se zavzemali za človeka, ki je hotel Francijo prodati Nemcem. Jaurès nabira sedaj gradivo in hoče dokazati, da je sodišče sodilo krivo. Če se to posreči, bo to velika pridobitev socialističke politike v Franciji. — Na Holandskem ima socialna demokracija osem mandatov v državni zbornici. V Amsterdamu je namreč sedaj zmagal sodrug Troelstras. Holandska socialna demokracija je izločila iz programa zahtevo, da z ozirom na verske privatne šole uvedejo obligatorične državne šole. Njej je sledila tudi socialno-demokratska učiteljska zveza. — Zborovanje galiških socialnih demokratov se je temeljito pečalo z agrarnim vprašanjem. Daszynski se je posebno zavzemal za organizacijo poljedelskih delavcev ter za varstvo kmetov kot proletarec. Gumpłowicz je priporočal, naj se kmeta kot producenta varuje. Sklenilo se je, da posebna organizacija ustvari kmetijski sistem zapnih mož ter predloži prihodnjemu strankarskemu zboru agrarni program. V resoluciji se naglašajo poljsko-rutenska solidarnost ter protestira proti temu, da se je hotel lanski kmetijski štrajk uporabljati v šovinistične svrhe. — Za Rusko socialno demokracijo je izdelalo uredništvo „Iskre“ in „Zarje“ nov program ruske socialno-demokratske delavske stranke. Program je osnovan na Marksovem naziranju. Poseben odstavek programa se peča s kmetijskimi razmerami. Terjatve tičoče se kmetškega stanu so osobito ruskega značaja. V Massachusettsu (Amerika) so zmagali socialisti pri večih volitvah v občinske zastope. V Brocktonu (Bostonsko predmestje, Amerika) je bil izvoljen socialni demokrat s 4352 proti 3207 glasovom za župana. — V Nemčiji so pri volitvah v obrtna razsodišča decembra l. l. zmagali socialisti. V Wittenu so zmagali s 198 proti 156 glasovom, ki so jih dobili krščanski socialisti, v Elberfeldu s 3023 proti 350, v Düsseldorfu s 3353 proti 2026, v Benrathu s 190 proti 124, v Monakovem s 9747 proti 1354. Pri volitvah v rudniška obrtna razsodišča kraja Ruhr so dobili socialni demokratje 14.213 glasov in so zmagali v 56 okrajih, med tem ko so dobili krščanski socialisti, katerih glavna zaslomba so nekateri rudniški kraji, le 8804. — II. mednarodni proti-alkoholični kongres se vrši v Bremenu 14. in sledeče dneve meseca aprila t. l. — Konferenca socialno-

demokratskih občinskih zastopnikov Nemčije se je vršila 28. decembra v Frankfurtu, ter se je pečala z občinskimi deli za silo, ko so delavci brezposelni. — Srbski socialni demokratje so pomnožili svoje časopisje. Politični list „Radničke novine“ izhajajo trikrat na teden, revija „Novo vreme“ pa enkrat mesečno.

Strokovna komisija na Dunaju je izdala svoje poslovno poročilo, iz katerega je posneti, da je bila v prošlem letu jako delavna. Imela je 24 rednih in 10 izrednih sej, in člani komisije so bili poslani k 42 drugim sejam in zborovanjem. Iz tuzemstva je došlo 1639 in iz inozemstva 58 pisem. — Glasilo „Die Gewerkschaft“ se je dajalo zastoj družtvom in poverjenikom v 54.000 izvodih v nemškem in v 2400 izvodih v češkem jeziku. — Skupnih dohodkov je bilo 31.430 K 19 h, skupnih stroškov 35.007 K 94 h. Povprečno je bilo na mesec 86.004 členov, ki so prispevali po 3 h na mesec, skupaj 30.961 K 69 h. — Za štrajke se je nabralo 2292 K 72 h in so se podpirali delavci v Trstu s 1000 K in črevljarji v Pulju s 600 K. — Strokovna komisija ima deželna tajništva: na Severnem Češkem, Moravskem, Štajerskem in Primorskem. Ta so porabila 9068 K 22 h. Bilo je tudi 17 poverjenikov v raznih deželah, katerim je bila skrb za razvitek strokovnih delavskih društev v deželi. Ti so prejeli 6010 K 41 h nagrade.

Na zveznem shodu stavbinskih delavcev avstrijskih na Dunaju dne 1. in 2. februarja je bilo zastopanih 46 krajnih skupin s 1975 člani. Obravnavanja so se tudi udeležili: zastopnik društva zidarjev za Nemčijo, zastopnik ogrskih in zastopnik presburških zidarjev in zastopnik strokovne komisije. Zvezo bo zastopal na zveznem shodu zidarjev Nemčije in spomladi na mednarodnem kongresu stavbinskih delavcev Nader, zavezin tajnik in urednik strokovnega lista.

Zveza delavcev papirne, kemične in gumijeve industrije je imela l. t. m. svoje redno zborovanje. Iz poročila je razvidno, kako hitro napreduje zveza. V zadnjih dveh letih se je število članov podvojilo, zvezino premoženje pa se je početrilo. Od srede 1901. leta do konca 1902. leta je pristopilo 3000 členov. Vztrajnost članov pri društvu je — kakor pravi poročilo — provzročila uvedba bolniške podpore, in zveza ima vzlic krize 35.000 K presežka. Zveza se je tudi uspešno potegovala za poboljšanje delavskih razmer v tvornicah.

Zveza tiskarjev Nemčije je l. 1902. izplačala 897.392 Mk (za 137.509 Mk več kakor lansko leto) podpore potujočim in brezposelnim članom. Podpore za potujoče je izdala zveza 306.793,80 Mk, in sicer za svoje člane 247.062,30 Mk, za člane drugih zvez 59.731,50 Mk. (Mk = 1 K 20 h).

Krize ni čutila samo kovinska, temveč tudi stavbinska industrija, kar nam kaj jasno dokazuje poročilo stavbinske zadruga na Saškem. Leta 1901. je bilo zavarovanih 120.411 oseb. Ti zavarovanci so imeli skupno plače 88.423.236 Mk, in se je znižala proti 1900. leta za 8.056.297 Mk = 8,92%. Število zavarovanih oseb se je zmanjšalo za 14.837 oseb = 10,97%.

Pomnožitev ženskega in otroškega dela na Francoskem je privedlo Käte Schirmacher do zanimivih preiskav, ki jih objavlja v „Musée social“. Po zadnjem ljudskem štetju je imela Francija 28.329.988 odraslih oseb, od katerih se je 12.061.121 moških in 6.382.658 žensk preživelo z delom. V industriji za oblačila in obuto štejejo 1.135.555 žensk in samo 168.096 moških, v tkaninski industriji 463.217 žensk poleg 438.082 moških. Ogromno se je razmeroma pomnožilo žensko delo. Na vsakih 100 delavcev pride žensk in otrok:

	1840 do 1845	1891 do 1893
sladkorne čistilnice	3	25
slaščičarne, izdelava čokolade	8	50
tvornice za konzerve	37	77
svilarnice	17	30
katunarnice	33	80
steklarnice	26	59

Strokovna društva na Francoskem so v zadnjih letih pridobila precejšnje število novih članov. Štelo se je organiziranih delavcev:

leta 1890.	139.692	leta 1900.	540.781
„ 1895.	419.781	„ 1901.	580.800

Seveda je tu upoštevati, da so ti podatki posneti iz poročila delavskega urada, ki šteje vse člane strokovnih društev, tudi one, ki ne plačujejo prispevka.

Nekoliko statistike. Spodaj priobčujemo izkaz zadnjega ljudskega štetja (l. 1900.) ozirom na to, koliko prebivalcev štejejo avstrijske dežele, za koliko se je njih število pomnožilo od l. 1890., koliko se jih je več porodilo kakor umrlo in pa koliko se jih je več izselilo kakor priselilo. Opozarjamo pa na dejstvo, da je naša Kranjska dežela tista dežela, kjer se je razmeroma največ oseb izselilo, namreč 64 od 1000. Niti bedna Galicija ne izkazuje takega števila izseljencev, kar je znak, da so kranjske gmotne razmere skoraj slabše nego gališke. Sosednja Koroška je na drugem mestu. Govoré naj številke same („Kmetovalec“):

Dežele	Pričuječe prebivalstvo (domačini in inozemci) leta 1900.	V 10 letih se je prebivalstvo pomnožilo		Več ljudi se je rodilo kakor jih je umrlo	Več ljudi se je naselilo kakor izselilo (+) ali nasprotno (-)	Na 1000 pričujočih je bilo izseljencev v l. 1890.—1900.
		v odstotkih	absolutno			
Dolenja Avstrija . . .	3,100.493	16:49	438.694	253.287	+ 185.407	—
Gorenja Avstrija . . .	810.246	3:11	24.415	46.457	— 22.042	27
Salcburška	192.763	11:11	19.253	9.473	+ 9.780	—
Štajerska	1,356.494	5:75	73.786	79.459	— 5.673	4
Koroška	367.324	1:75	6.316	21.923	— 15.607	42
Kranjska	508.150	1:84	9.192	41.683	— 32.491	64
Trst z okolico	178.599	13:43	21.133	4.225	+ 16.908	—
Goriška	232.897	5:71	12.589	20.700	— 8.111	36
Istra	345.050	8:64	27.440	35.012	— 7.572	22
Tirolska	852.712	4:92	40.016	37.987	+ 2.029	—
Predarelska	129.237	11:34	13.264	8.014	+ 5.150	—
Češko	6,318.697	8:14	475.603	596.847	— 121.244	19
Moravska	2,437.706	7:07	160.836	236.417	— 75.581	31
Šlezka	680.422	12:35	74.773	75.321	— 548	1
Galicija	7,315.939	10:72	708.123	1,010.826	— 302.703	41
Bukovina	730.195	12:93	83.604	97.248	— 13.644	17
Dalmacija	593.784	12:58	66.358	78.857	— 12.499	21
Vsota	26,150.708	9.44	2,255.295	2,653.736	— 398.441	—

Osemurni delavnik v francoskih državnih podjetjih. Francoski minister mornarice je poizkusoma uvedel osemurni delavnik v topniškem arzenalu v Toulonu in v tvornici za kotle v Lorieuu. Če se ta poizkus obnese, se uvede osemurno delo v vseh državnih delavnicah. Osemurno delo se je obneslo v državnih podjetjih na Angleškem, in pričakovati je, da se poizkus obnese tudi na Francoskem.

Med knjigami in revijami.

Dr. Albin Bráf: *Listy politického kacíře.* V Pragi 1902. Str. 138. Prof. Bráf, znani češki narodni gospodar, spada med stebre staročeške stranke. V prejšnjih časih je posegal kot staročeški poslanec aktivno v politiko, kjer je deloval kot strokovnjak v narodnogospodarskih vprašanjih, sedaj po padcu staročeške stranke motri kot opazovalec dnevna vprašanja, objavljajoč v časopisih svoje stranke času primerne članke.

Pisma političnega krivoverca so njegova najnovejša politična razmišljanja. Prinašajo mnogo poučnega, dasi se z zaključki, ki jih narekujeja pisatelju njegovo svetovno naziranje in socialno-politično prepričanje, ne strinjamo. Bráf je politični nasprotnik, od katerega se moremo marsičesa naučiti, in vreden naše pozornosti.

Njegova Pisma imajo nalogo iskati vzrokov neuspehom češke politike. Spočetkoma govori o nezadostni politični izobrazbi, ko še dandanes prevladuje v izobraženih krogih, kaj šele pri preprostem ljudstvu mnenje, da je dober govornik že dober politik. Toda to je bilo v začetku ustavnega življenja, sedaj potrebujemo strokovno izobraženih politikov.

O tem se je na Češkem že mnogo govorilo in pisalo, zlasti realisti naglašajo vedno in vedno, da politika ne sme biti šport, ampak delo strokovno in splošno izomikanih mož.

Češka politika ne more po mnenju Bráfovem prinašati uspeha, ker se krčevito drži nauka, da je oblika ali forma avtonomizna in samouprave — ki se še navadno zamenjavata — absolutno spasonosna in ker si predstavlja uresničenje svojega političnega ideala, uresničenje češke državne samostojnosti, na način, ki je izmed vseh možnosti morebiti najmanj realen.

Kritika teh dveh točiek pomenja vrhunec Bráfove kritike.

Kaj je avtonomizem? Avtonomizem zahteva, da se zakonodajalna kompetenca deželnih zborov razširi na škodo zakonodajalni kompetenci državnega zbora ali z drugimi besedami: avtonomizem je zakonodajalna decentralizacija. Vprašajmo se najprej, ali smo v resnici avtonomisti, v kolikor moremo biti že sedaj na podlagi sedanje ustave, ne da bi nam bilo treba razširjati kompetenco deželnih zborov? Nismo. Naša ustava določuje, katera vprašanja se morajo reševati na podlagi državnih zakonov. Kjer tega ne določuje, prepušča inicijativi deželnih zborov, da sklepajo deželnozbornske zakone za dotična vprašanja. In če se deželni zbori te inicijative ne poprijemajo? Obrtno šolstvo n. pr. ne spada v delokrog državnozbornskega zakonodajstva, o tem nimamo nobenega državnega zakona. Kaj pa je storila dežela, da bi se bil tak zakon osnoval in razvijal? Priti je morala vladna inicijativa — mi pa smo bili osupli vsled tega! Na jeziku nosimo avtono-

mistično načelo, manjka pa nam avtonomistične sile in zmožnosti. V svoji komodnosti vračujemo vso krivdo na vlado.

Avtonomizem pa je dober in opravičen le v gotovih slučajih in razmerah, ne more pa biti absolutno veljaven. Moderna komunikacijska sredstva, razvoj industrije itd. deluje proti decentralizaciji in za centralizacijo v gotovih strokah. Mislimo si n. pr., da bi hoteli v Avstriji patentno pravo urediti s sedemnajstimi različnimi deželnimi zakoni. Tak avtonomizem bi škodoval razvoju. Ali pa recimo, da bi bil obrtniški red na Češkem urejen na podlagi popolne svobode, na Moravskem in Nižjem Avstrijskem pa na podlagi dokaza o sposobnosti in to v času, ko so ljudje vsled življenjskih razmer prisiljeni se preseljevati iz dežele v deželo! Ali pa če bi bilo trgovsko pravo različno urejeno po deželah, ko nas preko mnogih železnica prepelje v enem dnevu...

Kljub temu pa, da mnoge stroke zahtevajo ureditev potem državnih zakonov, ima vendar avtonomizem še obširno polje, samo ako ga zna izkoristiti.

Kar se tiče samouprave, je naša samouprava načelno različna od angleške, česar se malokdo zaveda. Naša samouprava pomenja, da svoje razmere (v občinah n. pr.) upravljamo samostojno po svojih organih. Angleška samouprava je pa državna uprava, katero izvršujejo kot častni urad laiki-neuradniki, ki jih imenuje krona ali pa jih volijo soobčani. To državno upravo vzdržujejo gmotno kraji, ki jo imajo.

Pri nas sta si pojma samouprava in državna uprava nasprotna kakor centralizem in decentralizem. Delokroga samouprave in državne uprave smatramo za načelno nasprotna si delokroga, kar je škodovalo razvoju naše samouprave.

Prvič ni res, da ima občina svoj delokrog že po svoji naravi odločen, do katerega se ji ne sme vtikati državna uprava. Naj kdo dokazuje, kakor hoče, da je bila občina pred državo in da je imela v svoji oblasti upravo — ali ni prvotnih skupnih funkcij upravljala rodbina in to najiminenitnejših: sodništvo in varstvo na zunaj? In ali si sme sedaj rodbina zato, ker je bila prej nego občina, prisvajati pravice, da bi one skupne funkcije, ki jih je nekoč dolgo časa upravljala, oskrbovala tudi sedaj edino ona? Ako je kakšen naravni družabni zakon, je to ta, da družbene funkcije z višjim razvojem družbe prehajajo na nositelje tega višjega razvoja.

Druga napaka, ki se je razvila iz tega napačnega pojmovanja o samoupravi in državni upravi, je ta, da se obe upravi mnogokrat ovirata v svojem delovanju.

Iz navedenih razlogov je naša samouprava uboga, dočim se je drugod (na Angleškem, Pruskem) zelo razvila. Sami smo si preprečili zdravejši razvoj. Čim pestrejšje je življenje in čim zamotanejšje so potrebe in funkcije javne uprave, tem nujnejše je, da sodelujejo pri tem poleg formalnih znalcov prava tudi laiki. Potrebujemo sodelovanja laikov-neuradnikov. Začetke tega že imamo glavno pri šolstvu in v najnovejšem času pri financih. Treba bo le te laike izšolati in jim vdihniti duha javne dolžnosti.

Brezdvomno najznačilnejši oddelek v Bráfovem spisu je kritika češkega državnega prava. Prof. Bráf, staročeh, je mnenja, da je pri sedanjih političnih razmerah in pri sedanji duševni sili češkega naroda nemogoče uresničenje češkega državnega prava.

Češko historično državno pravo ni delo Palackeega, kakor se obče misli, piše in govori.

Palacký je leta 1848. izdelal svoj federalistični program na narodnostni in ne historični podlagi, in podoben federalistični program ima češka socialna demokracija. Češko historično državno pravo je nastalo šele leta 1860. brez sodelovanja Palackeega, to je delo Clam-Martinica, češkega plemstva, s katerim se je bil zvezal Rieger.

Uresničenja češkega državnega prava pótém državnih kriz ali katastrof ni pričakovati. Da bi se Nemci v cesarstvu bali češkega državnega prava in si zato ne upali seči po nemškem ozemlju na Češkem, to je najslabša obramba državnega prava. Ako se bodo čutili dovolj močne in jih bo volja, se ne bodo prav nič ozirali na historične politične meje.

Ako dobimo češko državno pravo — pravijo zagovorniki —, potem bomo v finančnem gospodarstvu neodvisni in nam ne bo treba plačevati za pasivne dežele. Vse to bi bilo mogoče, ako bi bile češke dežele kar najbolj samostojne v okviru avstrijskih dežel. V tem slučaju pa bi se tudi češke dežele ne mogle izogniti duhu časa, ki stremi za enotno zakonodajo. A kaj carinska neodvisnost? Tako v primeri malo carinsko ozemlje, kjer so cele stroke odkazane na izvoz, bi se ne obneslo. Vrhutega bi ena narodnost v deželi (Nemci) vedno nasprotovala, ako bi se proti njih volji uresničila nova politična oblika. In ta finančna neodvisnost? Tu je vse polno možnosti, da je naravnost nemogoče naprej nastevati korist, ki bi jih donášala finančna neodvisnost. V ugodnem slučaju bi država ohranila zase indirektné davke, nam bi prepustila direktné. Z indirektnimi davki, katere bi plačevali za skupno finančno gospodarstvo, bi se zopet vzdrževale pasivne dežele.

Prof. Bráf prihaja do zaključka, da je najboljša državnopravna politika za sedaj drobno delo na polju grotne in duševne omike. Historično češko državno pravo pa ostaja Bráfu še dalje ideal, dasi je uresničenje sedaj nemogoče.

Naloga sedanje češke politike je: ohraniti Avstrijo pred revolucijskimi življi, ki hočejo pogubo Avstrije! Treba je močne koalicije vseh onih, ki žele onemogočiti velikonemške nakane!

Dr. L.

Franč Železnikar in Rok Drofenik sta prominela dné 23. februaria. Železnikar je bil po vsem Slovenskem dobro znan. Naužil se je socializma na Francoskem. Vrnivši se v Ljubljano je otvoril svojo krojaško obrt, ter delal propagando za socialistično stranko. Leta 1885. je bil obsojen v Celoveu na deset let zapora vsled „anarhizma“ in je prestal le osem let ječe, ker je bil leta 1893. pomiloščen. V Ljubljani je potem še nekaj let jako žilavo nastopal. Zадnji čas se je pa vsled bolehnosti manj pečal s politikó. Vidno je pešal. Zapuščale so ga duševne in telesne moči, tako da je slednjič 60letni starček sklenil sam svoje življenje. — Rok Drofenik je ravnotako poznat v slovenski socialni demokraciji kakor Železnikar. Njegovo prvo agitatorično delovanje v devetdesetih letih je bilo na Spodnjem Štajerskem, ker je bival v Celju. Bil je tudi urednik „Delavca“ in „Svobode“ ter „Svobodnih Glasov“. Izdal je več knjižic in bil zelo marljiv pisatelj. Par let je bival v Ljubljani. Umrl je še le v 35. letu svoje dobe v ljubljanski bolnišnici po daljši bolezní. Slava jima!

Listnica uredništva.

Listka nismo mogli priobčiti, ker je bilo premalo prostora. Prosimo, oprostite!